

Utlåtande om utkastet till statsrådets principbeslut om främjande av psykisk hälsa

Ärende: VN/19189/2024

Inlämnat via e-tjänsten utlåtande.fi 2.9.2024

Namn och eventuella kontaktuppgifter till den person som registrerade svaret

Vanessa Westerlund, sakkunnig inom påverkansarbete, FDUV

vanessa.westerlund@fduv.fi

040 674 72 47

Främjande av psykisk hälsa

FDUV är en riksomfattande intresseorganisation för svenskspråkiga personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning och deras närstående. Förbundet representerar tio lokalföreningar samt riksföreningen för personer med intellektuell funktionsnedsättning Steg för Steg. FDUV har ca 2900 medlemmar, men betjänar närmare 5000 personer runt om i Svenskfinland. Till FDUV hör också LL-som arbetar för allas rätt till information på lätt svenska i Finland. LL-center erbjuder tjänster kring lättläst, ger ut den lättlästa tidningen Lätta bladet och utbildar läsombud.

Förslaget innehåller flera viktiga åtgärder för främjande av psykisk hälsa. Tyvärr saknas mer specifik information om psykisk ohälsa hos grupper i utsatt position. FDUV föreslår att principbeslutet kompletteras med information om psykisk ohälsa hos personer med funktionsnedsättning. Flera studier har visat att psykisk ohälsa är vanligare bland personer med funktionsnedsättning än den övriga befolkningen, det gäller även för personer med intellektuell funktionsnedsättning:

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

- Studier har visat att psykisk ohälsa och psykiska störningar är vanligare bland personer med intellektuell funktionsnedsättning.
- Enligt en artikel av Barry Karlsson (2019) löper vuxna med intellektuell funktionsnedsättning minst två till tre gånger (mellan 34 och 64 procent) högre risk att utveckla psykisk ohälsa jämfört med risken på 10-20 procent bland den övriga befolkningen.
- Förekomsten av psykoser bland personer med intellektuell funktionsnedsättning vara tre gånger så hög jämfört med den övriga befolkningen.

Den här informationen behövs för att rikta åtgärderna rätt och visar på vikten av att satsa på förebyggande åtgärder. Det kan bland annat handla om att öka de professionellas kunskaper om intellektuell funktionsnedsättning och psykisk hälsa, men även om att trygga tillgången till samtalsstöd och terapier, främja kognitiva miljöer utan onödiga stressorer, underlätta tillgången och användningen av alternativ och kompletterande kommunikation, lågaffektivt bemötande, fysisk aktivitet och kamratstöd. Det förebyggande arbetet förutsätter en fungerande funktionshinderservice som möjliggör ett självständigt liv och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Även om programmet innehåller flera viktiga åtgärder finns det en risk för att de undermineras av de stora nedskärningarna i tredje sektorn, social- och hälsovården och den sociala tryggheten. De här nedskärningarna kommer att ha stor inverkan i vardagen och för den psykiska hälsan för flera utsatta grupper i samhället, inte minst för personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras familjer.

Psykisk hälsa som en resurs

FDUV understöder åtgärden att man behöver identifiera och svara på de professionellas utbildningsbehov gällande psykisk ohälsa. Det finns ett stort behov att öka de professionellas kunskaper om psykisk ohälsa hos personer med intellektuell funktionsnedsättning:

- Professionella behöver utbildning i hur man skilja mellan psykisk ohälsa och problematiskt beteende kontra personens otillräckliga stöd i vardagen. Resultat från forskning behöver också nå den personal som möter personer med intellektuell funktionsnedsättning i vardagen. Personalen behöver få stöd i sitt arbete i form av kontinuerlig utbildning, kompetenshöjande insatser och arbetshandledning. Det behövs ett starkare samarbete mellan funktionshinderservicen och psykiatrin.

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

- Både personal och anhöriga runt personen med intellektuell funktionsnedsättning behöver få kunskap om vad det innebär att ha en intellektuell funktionsnedsättning och dessutom en psykiatrisk sjukdom. Det är möjligt att man lätt tolkar att de psykiska besvären har ett samband med den intellektuella funktionsnedsättningen och därför inte förstår att det kan handla om en tillkommande psykiatrisk sjukdom.
- FDUV föreslår att även högskolorna inom sina utbildningar i högre grad uppmärksammar psykisk ohälsa bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det behövs till exempel socialarbetare och personal inom psykiatrin som kan handleda och hjälpa då det behövs. Även den medicinska utbildningen behöver uppdateras och utvecklas när det gäller intellektuell funktionsnedsättning och psykisk ohälsa.

Åtgärden om att främja synligheten och uppskattningen för frivilligverksamhet och erfarenhetstalare är enligt FDUV ett välkommet förslag. Att sprida information om stödet inom tredje sektorn spelar en viktig roll i att främja psykisk hälsa:

- FDUV kan bidra med familjestödare och erfarenhetstalare.
- FDUV:s frivilliga familjestödare är erfarenhetsexperter som erbjuder kamratstöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning och som behöver råd och stöd.
- FDUV:s medlemsförening Steg för Steg har erfarenhetstalarna som är personer som berättar om hur det är att ha en intellektuell funktionsnedsättning.

FDUV instämmer med åtgärden att psykisk hälsa bland utsatta grupper bör främjas:

- FDUV föreslår att åtgärden även specifikt nämner personer med funktionsnedsättning.
- Det är även viktigt att åtgärden beaktar personer som hör till en dubbelminoritet, såsom svenskspråkiga med intellektuell funktionsnedsättning.

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

Att stärka kunskaper om psykisk hälsa i samarbete med civilsamhällsorganisationer är en viktig åtgärd som FDUV understöder.

- För att det här samarbetet ska fungera påpekar FDUV att det är viktigt att trygga verksamhetsförutsättningarna för civilsamhällsorganisationerna. De planerade nedskärningarna i tredje sektorn är ett stort hot mot det förebyggande arbete organisationerna gör och riskerar ha långtgående konsekvenser för den psykiska hälsan hos utsatta grupper i samhället.
- En viktig del av samarbetet med civilsamhällsorganisationerna är att involvera dem i ett så tidigt skede som möjligt. Det skulle därför ha varit önskvärt att även denna utlåtandebegäran skulle ha sänts till funktionshinderorganisationer. FDUV påminner om att Finland har ratificerat FN:s konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket innebär att funktionshinderorganisationerna ska involveras i frågor som berör personer med funktionsnedsättning.

Hur barns och ungas psykiska hälsa byggs upp i vardagen

FDUV instämmer i oron för vilka konsekvenser nedskärningarna i social- och hälsovården och den sociala tryggheten har för barnfamiljer. I konsekvensbedömningen av de sammantagna effekterna är det viktigt att också beakta vilka följderna är för det psykiska välbefinnandet.

FDUV föreslår även att förslaget kompletteras med åtgärder som stärker hela familjens psykiska välbefinnande. För familjer som har barn med intellektuell funktionsnedsättning kan vardagen vara svår att gå ihop. Att koordinera samhällets stöd till barn med funktionsnedsättning är ofta invecklat, tidskrävande och kan vara psykiskt belastande för familjerna, inklusive föräldrar och syskon. I många familjer finns föräldrar som inte kan arbeta för att de är tvungna att ta hand om sina barn och unga med funktionsnedsättningar, vilket leder till en ansträngd ekonomi för dessa familjer. Dessutom är skilsmässor vanligare i familjer som har barn med funktionsnedsättningar. Därför är det viktigt att beakta familjen som helhet och att säkerställa att de får tillräckligt med stöd som skulle underlätta familjernas vardag och frigöra tid för resten av familjen, arbete och vila.

Att förebygga mobbning bland barn och unga är en viktig åtgärd. Enligt THL:s Hälsa i skolan-undersökning löper personer med funktionsnedsättning större

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

risk att utsättas för mobbning än andra. Tyvärr har många personer med intellektuell funktionsnedsättning erfarenheter av mobbning och därför borde bland annat skolorna i sitt antimobbningsarbete inkludera ett funktionshinderperspektiv. Även personer med intellektuell funktionsnedsättning kan engageras i det arbetet, till exempel genom erfarenhetstalare.

Rätt till psykisk hälsa

Att stärka myndigheternas användning av klarspråk och information på lättspråk är en viktig åtgärd som FDUV understöder:

- Vi påminner om att informationen behöver finnas på båda nationalspråken, på både lätt svenska och lätt finska.
- Gällande åtgärden om att stöda den psykiska hälsan bland fångar vill FDUV lyfta fram att många som sitter i fängelse kan behöva information på lätt språk. Dels kan de behövas samhällsinformation på lätt språk, dels lättläst litteratur som stöd i den sociala rehabiliteringen. De kan behöva stöd med läsning på motsvarande sätt som läsombudsverksamheten (lukituki) inom omsorgen.

FDUV omfattar åtgärden att stärka självbestämmanderätten och minska på begränsningsåtgärderna:

- FDUV föreslår att självbestämmande för personer med funktionsnedsättning och specialomsorgslagens paragrafer ska prioriteras, eftersom det länge funnits ett stort behov av att uppdatera den lagstiftningen.
- FDUV föreslår att förslaget kompletteras med en ny åtgärd om en nationell utredning om i vilken utsträckning lagstridiga begränsningsåtgärder förekommer inom service för personer med intellektuell funktionsnedsättning och autism. På basen av rådgivningskontakter till flera funktionshinderorganisationer och genom flera fall som behandlats i media är det uppenbart att det fortfarande förekommer användning av olagliga begränsningsåtgärder på boenden för dessa personer. Utredningen behöver kartlägga i vilken utsträckning begränsningsåtgärder används, mot vem, hur nödvändiga de kan anses vara och om eventuella lagstridigheter. Den behövs för att kunna förebygga liknande fall i framtiden. I utredningen bör man säkerställa att personer med funktionsnedsättning som bor på boendena hörs och att deras synpunkter kommer fram. Den här utredningen skulle fungera

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

som en bra grund för beredningen av den nya självbestämmandelagstifningen.

- För att minska på begränsningsåtgärder är personalens kunnande centralt. Personalens kunnande och lämpliga anpassade utrymmen är i nyckelposition för att förebygga och minska problemskapande beteende. Personalen kan också behöva fortbildning om deras skyldighet att anmäla felaktiga tillvägagångssätt och misshandel.

Enligt FDUV behövs det även en utredning om övermedicinering av personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det behövs information om i vilken mån personer med intellektuell funktionsnedsättning ordinerar psykofarmaka och varför:

- Enligt den finska registerstudien från år 2022 äter personer med intellektuell funktionsnedsättning betydligt mer psykosmedicin än motsvarande grupper utan funktionsnedsättning. Användningen av psykosmedicin är särskilt utbredd; nästan 30 procent av målgruppen har ordinerats psykosmedicin mot drygt 3 procent i jämförelsegruppen (Källa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jir.12988>). Ur studien framkom inte varför medicinen hade ordinerats.
- I många fall ordinerar psykofarmaka för utåtagerande beteende. Det utåtagerande beteendet kan bero på en psykiatrisk sjukdom, men det kan också handla om att personen reagerar på något i miljön eller på en odiagnostiserad somatisk sjukdom såsom tand- eller öronvärk. En bättre förståelse av vad beteendet beror på skulle minska på användningen av psykofarmaka i fall där beteendet inte beror på en psykiatrisk sjukdom och garantera personen bättre vård och omsorg. I många fall kunde medicineringen ersättas med att grundligt utreda orsakerna till det utmanande beteendet och satsningar på alternativ och kompletterande kommunikation samt meningsfulla aktiviteter i vardagen.

I arbetet att förebygga diskriminering i arbetslivet är det viktigt att även personer med funktionsnedsättning beaktas, eftersom de är en grupp i samhället som har stora utmaningar att få arbete. Det finns många strukturella och attitydmässiga hinder som gör det svårt för personer med intellektuell funktionsnedsättning att nå lönearbetet. Tillgången till individuellt stöd och arbetsträning för personer med intellektuell funktionsnedsättning behöver därför tryggas.

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

FDUV arbetar för frihet, delaktighet, utveckling och valmöjligheter för alla
– också för dem som behöver stöd i vardagen.

Omfattande tjänster enligt människors behov

FDUV understöder åtgärderna om att stärka det mångprofessionella arbetet. Det behövs tydliga vårdstigar och möjligheter till konsultation:

- För personer med intellektuell funktionsnedsättning är det fortfarande svårt att få det psykiska stödet de behöver inom bastjänsterna och särskilt svårt är det att få det här stödet på svenska. De tvåspråkiga välfärdsområdena måste därför utveckla processbeskrivningar för mottagning av personer med intellektuell funktionsnedsättning som är i behov av psykiskt stöd. Det svenskspråkiga expertkunnande inom området måste kartläggas och tydliga konsultationsstigar byggas upp. Även samarbetsavtalet mellan de tvåspråkiga välfärdsområdena behöver beakta behovet av att utveckla dessa tjänster.
- Det behövs också ett starkare samarbete mellan funktionshindersservicen och psykiatrin. Det behövs ett starkare fokus på det förebyggande arbetet och bastjänsterna måste därför stärkas. Många får institutionsvård på grund av att de inte fått rätt stöd i rätt tid. Dessutom saknar många psykiatriska avdelningarna kunskap om personer med intellektuell och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.
- Även boendetjänster för personer med intellektuell funktionsnedsättning med psykisk ohälsa behöver utvecklas. Boendeenheterna bör utvecklas och vid planeringen av boendetjänsterna ska särskild vikt läggas vid gruppstorlekar, personaldimensionering, personalens kunnande, personalens möjlighet till reflektion och handledning samt konsultationsstigar kring särskilda frågor.
- Flera förslag på åtgärder finns i FDUV:s åtgärdsprogram för att förbättra stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning och psykisk ohälsa: https://www.fduv.fi/sv/omfduv/aktuellt/article-121069-79423-tgardsprogram-for-att-forbatta-stodet-till-personer-med-if-och-psykisk-ohalsa?offset_121069=10

FDUV

Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi

Gott ledarskap i psykisk hälsa

-

Självmondsprevention

-

Sammanfattning av innehållet i utlåtandet (högst 1/3 A4-sida):

- Förslaget innehåller flera viktiga åtgärder. De behöver även beakta personer med intellektuell funktionsnedsättning, eftersom de löper större risk att drabbas av psykisk ohälsa.
- Nedskärningarna i tredje sektorn, social- och hälsovården samt den sociala tryggheten hotar att öka den psykiska ohälsan och försämrar förutsättningarna för tredje sektorn att delta i det viktiga förebyggande arbetet.
- Det behövs en utredning om i vilken mån olagliga begränsningsåtgärder förekommer på boenden för personer med intellektuell funktionsnedsättning och autism. Dessutom behövs en utredning om övermedicinering och varför psykofarmaka ordineras åt personer med intellektuell funktionsnedsättning.
- De tvåspråkiga välfärdsområdena behöver stärka det psykiska stödet på svenska för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Expertkunskandet måste kartläggas och konsultationsmöjligheterna utvecklas.
- Personalen behöver få stöd i sitt arbete i form av kontinuerlig fortbildning om psykisk ohälsa och intellektuell funktionsnedsättning. Det behövs även ett starkare samarbete mellan funktionshindersservicen och psykiatrin.

Helsingfors 2.9.2024

Annette Tallberg-Hahtela
verksamhetsledare

Vanessa Westerlund
sakkunnig inom påverkansarbete

FDUV
Nordenskiöldsgatan 18 A, FI-00250 Helsingfors
09 434 23 60 | fduv@fduv.fi

Storalånggatan 60, FI-65100 Vasa
06 319 56 52 | fduv.vasa@fduv.fi